

สรุปและขอเสนอแนะ

จากประสบการณ์ทางการ เมืองในระบบประชาธิปไตยที่ผู้ไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในรอบ ๕๐ ปี ที่ผ่านมา ยังมีจำนวนมากกว่าครึ่งของผู้มีสิทธิออกเสียงทั่วประเทศ และหากดูจากการเลือกตั้งแต่ละสมัย จำนวนผู้ไม่ไปออกเสียงเลือกตั้งยังคงมีจำนวนใกล้เคียงกันอย่างคงเส้นคงวา หากได้มีการเปลี่ยนแปลงในทางลดลงอย่างมีนัยสำคัญแต่อย่างใดไม่ นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวทางที่เป็นย่านชุมชนเมือง ประชาชนที่อาศัยอยู่มีรายได้และการศึกษาสูง มีการสื่อสารคมนาคมสะดวก มีการรับรู้ข่าวสารการเมืองในระดับที่กว้างขวางและใกล้ชิดกลับมีแนวโน้มว่าผู้ไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในเขตดังกล่าวมีจำนวนสูงขึ้น

ปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวมีความสำคัญต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยอย่างยิ่งยวด ทั้งนี้เพราะการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งมีความสำคัญต่อความชอบธรรมในการปกครอง และเป็นฐานที่สำคัญของความมั่นคงและประสิทธิภาพของกิจกรรมทางการเมืองทั้งปวงของรัฐ ดังที่โคกล่าวถึงในรายละเอียดมาแล้วในตอนต้น

ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เหตุใด บุคคลจึงไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งสาเหตุหรือปัจจัยดังกล่าวนี้ว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จในการนำระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทยที่เคียว

สาเหตุสำคัญที่ได้รับการกล่าวอ้างว่าเป็นสิ่งที่ทำให้คนไทยไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งนั้นมีอยู่มากมายหลายประการ เป็นต้นว่า ประสบการณ์ทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของไทยนั้นยังน้อยอยู่ และยังคงการใช้เวลาเรียนรู้อีกมาก ในประเด็นดังกล่าวนี้มีหลักฐานที่น่าคิดว่า หากจะดูจากจำนวนผู้ไปใช้สิทธิหรือไม่ใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแล้ว ไม่มีพัฒนาการด้านนี้แม้แต่น้อย ทั้ง ๆ ที่คนไทยมีการศึกษาสูงขึ้น มีจำนวน

ผู้อ่านออกเขียนได้มากขึ้น มีการคมนาคมในค่านข้าง ๆ สะดวกรวดเร็วขึ้น ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเสริมสร้างพัฒนาการค่านน้อยบางตามสมควร

ประการที่สอง ความรู้ในข่าวสารการเมืองก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ได้รับการกล่าวอ้างอยู่เสมอว่า คนไทยยังมีความรู้ยังไม่เพียงพอที่จะใช้การปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างเต็มรูปแบบ บ้างก็ว่าต้องพัฒนาการศึกษาไปอีกชั่วระยะเวลาหนึ่ง เหตุผลดังกล่าวจะอ่อนในค่านหลักฐานเชิงประจักษ์อยู่มาก เพราะหากจะพิจารณาจากระดับการอ่านออกเขียนได้ก็ดี จากระดับการศึกษาของประชาชนทั้งประเทศก็ดี สิ่งเหล่านี้หาได้มีระดับต่ำจนเกินไปไม่

ประการที่สาม มีคนอีกจำนวนไม่น้อยที่มองไปในค่านความไม่เหมาะสมของแบบแผน ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนที่มีต่อการเมืองซึ่งเรียกอย่างรวม ๆ ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย ในแง่ที่ไม่เอื้ออำนวยหรือไม่เหมาะสมต่อหลักการของการปกครองแบบประชาธิปไตย แกมมที่สำคัญในค่านนี้ไ้แก่ วิถีชีวิตของคนไทย จิตสำนึกในค่านอ่านออกเขียนได้ไทย รวมตลอดถึงทัศนคติและอุดมการณ์ทางการเมืองของคนไทยทั้งชาติ

ประการที่สี่ ในค่านการจัดการเกี่ยวกับการบริหารการเลือกตั้งของไทยว่า ทำได้เหมาะสมและอำนวยความสะดวกต่อการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเพียงใดหรือไม่

ประเด็นหลักทั้งหลายดังกล่าวนี้ ได้มีผู้นำมาตั้ง เป็นสมมุติฐานและทำการศึกษาค้นคว้าเป็นจำนวนมาก เพื่อหาข้อสรุปที่แน่ชัด การศึกษาเรื่องนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งในการทดสอบค่านกล่าว

แนวความคิดหลักที่นำมา เป็นกรอบความคิดและกำหนดเป็นสมมุติฐานในการทดสอบได้มาจากข้อสรุปในทางรัฐศาสตร์จากทั้งของไทยและต่างประเทศ ปัจจัยที่นำมา กำหนดเป็นสมมุติฐานหลักในการศึกษาเรื่องนี้ได้แก่

๑. คนไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเพราะมีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยน้อย

๒. คนไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเพราะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเมืองการปกครอง

๓. คนไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เพราะขาดความศรัทธาต่อกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

๔. คนไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เพราะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

๕. คนไม่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เพราะไม่ได้รับความสะดวกเท่าที่ควร ในระบบการบริหารการเลือกตั้งจากองค์กรของรัฐ

ข้อสรุป

การศึกษาครั้งนี้ได้ตั้งสมมุติฐานในการศึกษาจากกรอบความคิดซึ่งได้มาจากข้อสรุปในทางรัฐศาสตร์จากของไทยและต่างประเทศ ซึ่งการไม่ไปออกเสียงเลือกตั้งของประชาชนนั้นน่าจะเป็นผลมาจากการที่ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วไม่สนับสนุนหรือเอื้ออำนวยต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง สำหรับผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. จากสมมุติฐานที่ ๑ ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า

๑.๑ ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไปที่เป็นพื้นฐานเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองในปัจจุบันค่อนข้างดี โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับโครงสร้างทั่วไปของระบบรัฐสภา เช่น ทราบว่านายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้ารัฐบาล การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน ทราบว่ารัฐสภาในปัจจุบันประกอบด้วยสมาชิกก็ประเภท และทราบถึงวาระในการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่ยังให้ความสนใจเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร) เช่น ทราบชื่อของผูวาระราชการกรุงเทพมหานครและยังทราบว่าผูวาระราชการกรุงเทพมหานครขึ้นดำรงตำแหน่งได้อย่างไร

๑.๒ ถึงแม้ว่าประชาชนจะมีความรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยค่อนข้างดีก็ตาม แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความสนใจในการติดตามข่าวสารทางการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น ไม่ทราบว่าวุฒิสมาชิกขึ้นดำรงตำแหน่งได้อย่างไร ไม่ทราบว่าประธานรัฐสภาคนปัจจุบันนี้ชื่ออะไร และกรุงเทพมหานคร

๑.๓ ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ เช่น ไม่ค่อยเข้าใจว่ารัฐบาลประชาธิปไตยเป็นอย่างไร ไม่ทราบว่าการปกครองในสมัยที่จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้นเป็นการปกครองแบบอะไร และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ไม่ทราบว่าสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่อะไร

๒. จากสมมติฐานที่ ๒ ประชาชนมีความรู้สึกขาดความศรัทธาในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้สึกไม่แน่ใจและไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า การปกครองในระบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่สามารถแก้ปัญหาของประเทศชาติได้ดีที่สุด และมีประชาชนเพียงส่วนน้อยที่เห็นว่าประเทศไทยพร้อมที่จะมีการปกครองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติแยกออกเป็น ๒ ระดับ คือ ส่วนหนึ่งมีความรู้สึกไม่แน่ใจ และอีกส่วนหนึ่งมีความรู้สึกว่าประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะมีการปกครองในระบบประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังพบอีกว่าประชาชนที่เห็นว่าการปกครองโดยรัฐบาลทหารประชาชนได้รับการบริการดีกว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งมีจำนวนมากกว่าประชาชนที่มีความคิดเห็นคัดค้าน และประชาชนอีกส่วนหนึ่งมีความรู้สึกที่ไม่แน่ใจ จึงอาจสรุปได้ว่ามีประชาชนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ให้ความสนับสนุนและมีความศรัทธาต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยอย่างหนักแน่นจริงจัง

๓. จากสมมติฐานที่ ๓ ประชาชนมีความรู้สึกขาดความศรัทธาต่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่าประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าการเลือกตั้งเป็นหน้าที่สำคัญของประชาชน และมีความสนใจที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่ยังไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับ มีประชาชนเพียงส่วนน้อยที่เห็นว่ารัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้สึกไม่แน่ใจและไม่เห็นด้วย และมีประชาชนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เห็นว่าการเลือกตั้งเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ นอกจากนี้ประชาชนยังมีความรู้สึกไม่แน่ใจว่าการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นครั้งต่อไปในปี ๒๕๒๖ จะให้รัฐบาลที่มีความสามารถในการบริหารประเทศได้ดีกว่ารัฐบาลชุดปัจจุบัน จึงสรุปได้ว่า ประชาชนมีความรู้สึกขาดความศรัทธาต่อกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

๔. จากสมมติฐานที่ ๔ ประชาชนมีทัศนคติที่ไม่ดีและขาดความเชื่อถือศรัทธา ในบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากผลการศึกษาพบว่าประชาชน ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ไม่ดีและขาดความเชื่อถือศรัทธาต่อการประพฤติปฏิบัติของสมาชิก สภาผู้แทนราษฎร เริ่มตั้งแต่การหาเสียงเลือกตั้ง ซึ่งประชาชนเชื่อว่าผู้สมัครรับเลือกตั้ง ใช้วิธีการหาเสียงโดยการหลอกลวงและมีการแจกจ่ายเงินทองเพื่อซื้อเสียงจากประชาชน ประชาชนเป็นจำนวนมากเห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับอำนาจ หน้าที่ ไม่สมกับเจตนารมณ์ของประชาชน และประชาชนประมาณ ๒ ใน ๕ เท่านั้น ที่เห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้ความสำคัญกับการบริหารงานของรัฐบาลได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้สึกไม่เห็นด้วยและไม่แน่ใจ นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญเห็นว่าสาเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถแก้ไขปัญหา ของประเทศชาติได้ เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป จึงสรุปได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ไม่ดีและขาดความเชื่อถือศรัทธา ในบทบาท และพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

๕. จากสมมติฐานที่ ๕ ระบบการบริหารงานเลือกตั้งของเขตบางขุนเทียน ยังขาดความเหมาะสมบางประการที่ควรได้รับการแก้ไขปรับปรุงจากผลการศึกษาพบว่า

๕.๑ การประชาสัมพันธ์การเลือกตั้ง ประชาชนส่วนใหญ่ทราบข่าว ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเลือกตั้งจากวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ และให้ความเห็นว่าเขตบางขุนเทียนได้ประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งอยู่เสมอ แต่การ ประชาสัมพันธ์ในลักษณะนี้ให้ประชาชนเห็นถึงประโยชน์ของการเลือกตั้งยังกระทำไม่บ่อยครั้งนัก และมีประชาชนเป็นจำนวนมากไม่เคยได้รับหนังสือเชิญชวนให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

๕.๒ การกำหนดหน่วยเลือกตั้ง ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า เขต บางขุนเทียนได้ประกาศให้ทราบว่าต้องไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่หน่วยเลือกตั้งใด ประชาชนจำนวนร้อยละ ๓๗.๕ ให้ความเห็นว่ามีบ้านอยู่ห่างไกลกับหน่วยเลือกตั้ง และ ประชาชนจำนวนร้อยละ ๕๖.๗ ให้ความเห็นว่ามีบ้านอยู่ใกล้กับหน่วยเลือกตั้ง

๕.๓ การจัดทำบัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้ง ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า เขตบางขุนเทียนได้ประกาศชักชวนให้ประชาชนไปตรวจสอบบัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้ง สำหรับ ความผิดพลาดของบัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้งนั้น ประชาชนให้ความเห็นว่า เนื่องจากความบกพร่อง ของเจ้าหน้าที่ ในขณะที่คัดลอกรายชื่อ

๕.๔ การให้บริการที่เกี่ยวกับการจัดทำบัตรประจำตัวประชาชนในระยะ ก่อนการเลือกตั้ง ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่ายังมีความล่าช้าไม่ตรงกับช่วงระยะเวลาปกติ

ข้อพึงพิจารณาจากผลการศึกษา

จากข้อสรุปข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาเป็นกรอบในการกำหนด สมมติฐานมีลักษณะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน ผลการศึกษาที่ ปรากฏออกมาจึงเป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้ ยกเว้นในสมมติฐานที่ ๑ เท่านั้น ซึ่งผล การศึกษาบางส่วนไม่ตรงตามสมมติฐาน คือ ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ในเรื่องทั่ว ๆ ไป ที่เป็นพื้นฐานเกี่ยวกับระบบการ เมืองการปกครองในปัจจุบันค่อนข้างดีโดยเฉพาะโครงสร้าง ทั่ว ๆ ไปของระบบรัฐสภา นอกจากจะพิจารณาถึงปัจจัยดังกล่าวข้างต้นแล้ว เราอาจจะ พิจารณาต่อไปถึงปัจจัยที่เกี่ยวกับสถานภาพของบุคคล เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และอาชีพของประชาชน ว่าจะมีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วม ทางการเมืองของประชาชนเพียงใด ซึ่งจากผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ให้ข้อสรุป ในทำนองเดียวกันว่าปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชน เช่น ในด้านที่เกี่ยวกับความสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง ความรู้ ความเข้าใจในระบบการ เมืองการปกครอง เป็นต้น เมื่อนำผลงานวิจัยดังกล่าวมาพิจารณา เปรียบเทียบกับผลการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าสภาพพื้นฐาน หรือสถานภาพของบุคคลจะมีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยเฉพาะในส่วน ที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในระบบการ เมืองการปกครองเพียงใด ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. เพศ จากการศึกษาของ วงษ์ เลิศไพศาล ชัยวัฒน์ รัฐจร
ชลด ไบเจริญ วิชาภรณ์ ปราโมช ณ อรุชยา ไค้สรูปผลในทำนองเดียวกันว่า
เพศชายจะมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองสูงกว่าเพศหญิง ผลงานวิจัยดังกล่าว
จึงเป็นเครื่องยืนยันว่าเพศมีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจทางการเมือง สำหรับการวิจัย
ของผู้เขียนในครั้งนี้พบว่า เพศชายมีแนวโน้มที่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง
การปกครองแบบประชาธิปไตยสูงกว่าเพศหญิงในคำถามทุกข้อ แต่เมื่อเปรียบเทียบ
ความมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีระดับความมีนัยสำคัญที่ $P = .05$ ปรากฏว่าไม่มี
ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างเพศชายกับเพศหญิงต่อความรู้ความเข้าใจ
ในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ยกเว้นในเรื่องที่เกี่ยวกับที่มาของ
ตำแหน่งวุฒิสมาชิก ซึ่งเพศชายมีความรู้มากกว่าเพศหญิง คือ ทราบว่ารัฐธรรมนูญฉบับ
ปัจจุบันกำหนดให้วุฒิสมาชิกมาจากการเลือกสรรของนายกรัฐมนตรีในอัตราส่วนร้อยละ
๔๒.๗ : ๒๖.๒

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ไค้สรูปที่แตกต่างจากผลงานวิจัยของบุคคลอื่น
ที่ผ่านมา จึงสรุปได้ว่า เพศชายและเพศหญิงมีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง
การปกครองแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับที่ไม่แตกต่างกัน เราอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันนี้
เพศชายและเพศหญิงมีโอกาสเท่าเทียมกันในทุก ๆ ด้าน ไม่จำเป็นที่เพศหญิงจะต้องเป็น
ข้างเท่าหลังเสมอไป ขณะเดียวกันทุกคนก็มีโอกาสได้รับข่าวสารทางการเมืองจากวิทยุ
โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ไม่แตกต่างกัน และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ในปัจจุบันเพศชาย
และเพศหญิงมีโอกาสดำเนินการศึกษาโดยเท่าเทียมกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามข้อสรุปดังกล่าว
อาจจะเป็นไปได้เฉพาะกรณีการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เท่านั้น

๒. อายุ จากผลการวิจัยของ Hugh A. Bone และ Austin Ranney พบว่า บุคคลที่มีอายุสูงขึ้นจะมีแนวโน้มที่จะสนใจการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะบุคคลที่มีอายุประมาณ ๒๐ ปี เนื่องจากบุคคลดังกล่าวเป็นวัยที่เพิ่งเกษียณอายุทำงาน จึงสนใจต่อสวัสดิการต่าง ๆ ที่รัฐตอบแทนให้ ขณะเดียวกันเป็นวัยที่มีเวลาสำหรับการดูแลผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับ^๑ นักวิชาการอีกท่านหนึ่ง คือ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้สรุปไว้ว่า ผู้ที่มีอายุในวัยกลางคน คือ มีอายุระหว่าง ๔๐-๕๐ ปี จะมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงที่สุด^๒ จากผลการศึกษาค้างนี้พบว่า ประชาชนที่มีอายุระหว่าง ๕๐-๕๕ ปี มีแนวโน้มที่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองสูงกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ ซึ่งผลออกมาใกล้เคียงกับผลการวิจัยของ Hugh A. Bone และ Austin Ranney และข้อสรุปของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เนื่องจากบุคคลในวัยดังกล่าวเป็นวัยที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง เริ่มหมดภาระทางครอบครัวจึงมีเวลาให้ความสนใจกับการเมืองมากขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบความมึนยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มอายุต่าง ๆ ต่อความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ปรากฏว่าประชาชนในทุกระดับอายุมีความรู้ความเข้าใจไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๓. ระดับการศึกษา จากผลงานวิจัยของนักวิชาการหลายท่านพบว่า ระดับการศึกษาของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งรวมถึงความรู้ความเข้าใจและความสนใจทางการเมืองด้วย จากผลการศึกษาของ วิภากรณ์ ปราโมช ณ อุษรยา พบว่า การศึกษามีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองแบบรัฐสภาค่อนข้างชัดเจน นั่นคือ เปอร์เซนต์เฉลี่ยของผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้สูงจะเพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษาที่เขาได้รับ ระดับต่ำสุด ร้อย ไม่รู้หนังสือถึง ๒.๗ มีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองแบบรัฐสภาสูงเพียง ๘.๗% ในขณะที่พวกจบ

^๑ Hugh A. Bone and Austin Ranney, Political and Voters, p.140.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "การเมืองเปรียบเทียบ : วิวัฒนาการและแนวการศึกษา," หน้า ๑๐๕.

มหาวิทยาลัยหรือสูงกว่านั้นเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้สูงถึง ๒๖.๗% การศึกษาของ
 ชลอ ไบเจอร์^๒ พบว่า ระดับการศึกษากับความรู้อาการเข้าใจในเรื่อง Political
 Object ต่าง ๆ ปรากฏว่าเมื่อระดับการศึกษาสูงขึ้น ผู้นำเยาวชนชนบทจะมีความรู้
 ความเข้าใจในเรื่อง Political Object มากขึ้น และการศึกษาของ ชัยวัฒน์
 รัฐขจร ก็พบในทำนองเดียวกัน คือ ระดับของการศึกษามีอิทธิพลอย่างมากต่อความเข้าใจ
 ทางการเมืองระดับชาติ ผู้ที่จบปริญญาตรีขึ้นไปจะมีความเข้าใจทางการเมืองระดับชาติ
 ในระดับสูงถึงร้อยละ ๗๘.๐๗ และเปอร์เซ็นต์จะลดลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงผู้ที่จบต่ำกว่า
 ป.๔ จะมีความเข้าใจทางการเมืองเพียงร้อยละ ๒.๗ เท่านั้น^๓ จากผลการศึกษา
 ในครั้งนี้พบว่า ระดับการศึกษาของประชาชนเมื่ออิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจในระบบ
 การเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ ประชาชนที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป
 จะมีความรู้ความเข้าใจสูงที่สุด และประชาชนที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่า ป.๔ จะมี
 ความรู้ความเข้าใจต่ำที่สุด ผลการศึกษาในส่วนนี้จึงสอดคล้องกับผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่กล่าวมา

๔. รายได้ จากผลการศึกษาในครั้งนีพบว่า รายได้ของประชาชนเป็นตัวแทน
 ที่มีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ

วิภากรณ์ ปราโมช ณ อยุธยา, "ทัศนคติทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจ
 และความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขต
 กรุงเทพมหานคร วันที่ ๘ เมษายน ๒๕๑๕", หน้า ๑๐๕.

^๒ ชลอ ไบเจอร์, "ความคิดเห็นทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท", หน้า ๒๕๓.

^๓ ชัยวัฒน์ รัฐขจร, "ความเข้าใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทาง
 การเมืองของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี
 ประเทศไทย," หน้า ๕๕.

ประชาชนที่มีรายไคสูง จะมีความรู้ความเข้าใจดีกว่าประชาชนที่มีรายไคต่ำ ทั้งนี้เนื่องจาก รายไคมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระดับการศึกษา คือ บุคคลที่มีระดับการศึกษาสูงจะมี ตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูง และมีผลทำให้มีรายไคสูงขึ้นด้วย บุคคลที่มีรายไคสูงจะมี ส่วนรวมทางการเมืองสูงกว่าบุคคลที่มีรายไคต่ำ จากผลการวิจัยการเลือกตั้งผู้ว่าราชการ และรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๔ พบว่าผู้ที่มีรายไคสูง ไปด้วยไปใช้สิทธิเลือกตั้งสูงที่สุดร้อยละ ๕๓ ผู้ที่มีรายไคปานกลางไปใช้สิทธิร้อยละ ๓๘.๗๑ และ ผู้ที่มีรายไคต่ำไปใช้สิทธิร้อยละ ๓๑.๔๐^๑ และจากผลการศึกษาของ วิภากรณ์ ปราโมช ณ อยุธยา พบในทำนองเดียวกัน คือ ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงจะมีความรู้ ความเข้าใจในระบบการเมืองแบบรัฐสภาสูง และเปอร์เซ็นต์ของผู้มีความรู้ความเข้าใจสูง จะค่อย ๆ ต่ำลงตามฐานะทางเศรษฐกิจสังคมที่ต่ำลง^๒ ผลการศึกษาของผู้เขียนจึงตรง กับผลการวิจัยอื่น ๆ ที่ผ่านมา นั่นคือประชาชนที่มีรายไคสูงจะมีความรู้ความเข้าใจทาง การเมืองสูงกว่าประชาชนที่มีรายไคต่ำ

๕. อาชีพ อาชีพเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วม ทางการเมืองของประชาชน กลุ่มอาชีพเดียวกันจะมีลักษณะของความนึกคิด ค่านิยม และ ทักษะคติที่ใกล้เคียงกัน จากผลการวิจัยของ วิภากรณ์ ปราโมช ณ อยุธยา พบว่า ประชาชน ที่ประกอบอาชีพรับราชการ และนักศึกษา จะมีความรู้ความเข้าใจในระบบการปกครอง แบบรัฐสภาสูงกว่าประชาชนที่ประกอบอาชีพเอกชน ส่วนตัว และแม่บ้าน^๓ และการวิจัย

^๑ ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และอนุสรณ์ ลิ้มมณี, พฤติกรรมการเมือง, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^๒ วิภากรณ์ ปราโมช ณ อยุธยา, "ทัศนคติทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจ และความสนใจในการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขต กรุงเทพมหานคร วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๑๕," หน้า ๑๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

ของ Jensen พบว่าผู้เชี่ยวชาญที่มีแนวโน้มที่จะกระตือรือร้นทางการเมืองมากที่สุด รองลงมาคือนักธุรกิจ เสมียน ช่างฝีมือ และกรรมกร ตามลำดับ และจากผลศึกษาของผู้เขียนพบว่ามีความใกล้เคียงกับผลงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น คือ ประชาชนที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือรัฐวิสาหกิจ จะมีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยสูงที่สุด รองลงมาคือ อาชีพค้าขาย-ธุรกิจ นักเรียน-นักศึกษา ลูกจ้าง แมฆาน กรรมกร และเกษตรกรกรรม จึงสรุปได้ว่าอาชีพของประชาชนมีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย

เมื่อพิจารณาถึงสถานภาพของบุคคลว่ามีอิทธิพลเพียงใดต่อทัศนคติต่อระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งจากผลการศึกษาได้ข้อสรุปดังนี้ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพของประชาชนไม่มีอิทธิพลต่อทัศนคติดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ ไม่ว่าเพศชายหรือเพศหญิง ประชาชนในทุกุระดับอายุ ทุกุระดับการศึกษา ทุกุระดับรายได้ และทุกอาชีพจะมีทัศนคติต่อระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ มีความรู้สึกขาดความศรัทธาและไม่แน่ใจว่าการปกครองในระบบประชาธิปไตยจะเป็นการปกครองที่สามารถแก้ไขปัญหาของประเทศชาติได้ที่ดีที่สุด ขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกไม่เห็นด้วยและไม่แน่ใจว่าประเทศไทยพร้อมที่จะมีการปกครองในระบบประชาธิปไตย

ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สรุปได้ว่าสถานภาพของบุคคล คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพไม่มีอิทธิพลต่อทัศนคติดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ เพศชายและเพศหญิง ประชาชนในทุกุระดับอายุ

อ้างอิงใน มานะศรี ยงเจริญ, "การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของ นักศึกษาไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ชั้นปีที่ ๓ และชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยรามคำแหง," หน้า ๘๓.

ทุกระดับการศึกษา ทุกระดับรายได้ และทุกอาชีพ จะมีทัศนคติต่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ มีความเห็นว่าการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นหน้าที่สำคัญของประชาชนและมีความสนใจที่จะไปใช้สิทธิ แต่ยังไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับ ขณะเดียวกันมีความรู้สึกไม่แน่ใจและไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่ารัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ไม่แน่ใจว่าการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นครั้งต่อไปในปี ๒๕๒๖ จะใคร่รัฐบาลที่มีความสามารถในการบริหารประเทศได้ดีกว่ารัฐบาลชุดปัจจุบันและสุดท้าย คือ มีความรู้สึกเห็นด้วยและไม่แน่ใจต่อคำกล่าวว่าการเลือกตั้งไม่มีประโยชน์ทั้งยังสิ้นเปลืองงบประมาณของแผ่นดิน จะเห็นว่าสถานการณ์ของบุคคลไม่ได้เป็นปัจจัยที่กำหนดทัศนคติดังกล่าวข้างต้น เพราะผลของทัศนคติที่ออกมา คือ ขาดความศรัทธาต่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ประการสุดท้าย คือ ทัศนคติต่อบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า สถานภาพของบุคคล คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ ไม่มีอิทธิพลต่อทัศนคติดังกล่าวข้างต้น คือ เพศชายและหญิง ประชาชนในทุกระดับอายุ ทุกระดับการศึกษา ทุกระดับรายได้ และประชาชนทุกอาชีพ จะมีทัศนคติต่อบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ มีทัศนคติที่ไม่ดีและขาดความเชื่อถือต่อสรีรวิทยาในบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

การที่ปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษาไม่ได้มีส่วนเกี่ยวพันหรือเอื้ออำนวยต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้ส่งผลให้ประชาชนละเลยต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้งและการที่ประชาชนไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งนี้ นับได้ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่ความล้มเหลวของระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย

ประการแรก เมื่อพิจารณาถึงความรู้ความเข้าใจทางการเมืองซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลให้ประชาชนมีความรู้สึกสำนึกทางการเมือง เข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเองในฐานะพลเมือง เห็นความสำคัญในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

และมองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการเมือง เป็นต้น การที่ประชาชนมีความรู้
 ทั่ว ๆ ไปในส่วนที่เป็นพื้นฐานเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองเพียงอย่างเดียว
 ย่อมไม่เพียงพอ เพราะความรู้ในระดับดังกล่าวเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานที่ได้รับการ
 ถ่ายทอดมาจากสถาบันการศึกษาหรือประสบการณ์ทางการเมืองอันยาวนาน และไม่ได้
 ช่วยให้เกิดความสำนึกในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากนัก สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง
 ที่ควรจะได้รับพิจารณา คือ ความสนใจทางการเมือง เช่น การติดตามข่าวสาร
 และการปฏิบัติทางการเมือง ซึ่งจะทำให้ได้รับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ทางการเมืองที่เป็นอยู่
 ในปัจจุบัน ทราบถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการการเมือง การติดตาม
 ข่าวสารทางการเมืองนี้จัดได้ว่า เป็นวิธีการหนึ่งในการควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐบาล
 ซึ่งจะมีผลต่อการตัดสินใจในการใช้สิทธิเลือกตั้งในครั้งต่อไป นอกจากนี้จะพิจารณาถึง
 ความรู้และความสนใจทางการเมืองแล้ว ยังจะต้องพิจารณาต่อไปว่าประชาชนมีความ
 เข้าใจทางการเมืองเพียงใด ความเข้าใจทางการเมืองจะเป็นรากฐานสำคัญที่นำมาสู่
 ความสำเร็จในระบบการเมืองการปกครอง เพราะการที่ประชาชนเข้าใจในระบบการเมือง
 การปกครอง เข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเองอันพึงกระทำทางการเมือง ย่อมทำให้
 ประชาชนมองเห็นคุณค่า และส่งผลให้ประชาชนตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
 ในที่สุด อนึ่ง จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจในระบบ
 การเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนจำนวนดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่จะเป็น
 ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่ำ มีรายได้น้อย และประกอบอาชีพที่ไร้แรงงาน เช่น กรรมกร
 และเกษตรกร เป็นต้น ฉะนั้นในการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงควรให้ความสำคัญต่อประชาชน
 กลุ่มนี้เป็นอันดับแรก

ประการที่ ๒ เมื่อพิจารณาถึงทัศนคติของประชาชนต่อระบบการเมือง
 การปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นความรู้สึกลึกซึ้งอย่างหนึ่งของประชาชนในลักษณะ
 ของความเชื่อมั่นศรัทธาว่าการปกครองในระบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่สามารถ
 อำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน และเป็นการปกครองที่สามารถแก้ไขปัญหาของ
 ประเทศชาติได้ดีที่สุด การที่ประชาชนจะมีทัศนคติอย่างนี้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์

และอิทธิพลทางสังคมเป็นสำคัญ จากการที่ประชาชนตัวอย่างมีทัศนคติที่ไม่ดี คือ มีความรู้สึกขาดความศรัทธาในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น น่าจะมีสาเหตุมาจากการที่ประชาชนได้รับการเรียนรู้มาจากประสบการณ์อันยาวนานถึงความล้มเหลวในกระบวนการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งรัฐบาลพลเรือนในแต่ละสมัยที่ผ่านมายังไม่มีเสถียรภาพเพียงพอ และมีความวุ่นวายทางการเมืองเกิดขึ้นเสมอ ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือการขาดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของประเทศชาติ นอกจากนี้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้มีการปฏิวัติรัฐประหารเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และในบางยุคบางสมัยรัฐบาลทหารได้ประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาของประเทศชาติ และอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนนำมาเป็นข้อเปรียบเทียบกัน การที่ประชาชนมีความรู้สึกขาดความศรัทธาในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยมีผลทำให้ประชาชนเกิดความเบื่อหน่ายและเฉยเมยต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในที่สุด

ประการที่ ๓ เมื่อพิจารณาถึงทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และจากผลการศึกษาได้ขอสรุปที่ว่า ประชาชนมีทัศนคติที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ มีความรู้สึกขาดความศรัทธาต่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ ไม่นับใจว่าการเลือกตั้งจะเป็นหลักประกันได้ว่า จะได้รับรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของประเทศชาติ ถึงแม้ว่าประชาชนจะเห็นว่า การใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ที่สำคัญก็ตาม แต่ก็ยังไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับ การที่ประชาชนมีทัศนคติเช่นนี้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณา คือ จะทำอย่างไร เพื่อให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปสามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนได้อย่างแท้จริง และทำอย่างไรจะให้กระบวนการเลือกตั้งได้รับการยอมรับและศรัทธาจากประชาชน

ประการที่ ๔ เมื่อพิจารณาถึงทัศนคติของประชาชนที่มีต่อบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้ขอสรุปที่ว่า ประชาชนมีทัศนคติที่ไม่ดีและขาดความเชื่อต่อศรัทธาในบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การประพฤติปฏิบัติตนของ

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาระบบการเมือง การปกครอง และทำให้ระบบการเมืองการปกครองมีความแข็งแกร่งยิ่งขึ้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ ยึดถือปฏิบัติตามแนวนโยบาย ที่ได้แถลงไว้ และต้องรักษามลประโยชน์ให้แก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง จากประสบการณ์ที่ผ่านมาจะมีข่าวปรากฏอยู่เสมอ นับตั้งแต่การหาเสียงของผู้สมัครรับเลือกตั้งว่ามีการแจกจ่ายสิ่งของ เงินทองแก่ประชาชนและใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสมเช่นให้คำมั่นสัญญาว่าเมื่อได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วจะจัดสรรงบประมาณมาพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้การประพฤติปฏิบัติตนในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคราวมีข่าวออกมาในแง่ลบ เช่น การขายเสียง การชกแย้งกันเพื่อช่วงชิงผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น การที่ประชาชนได้รับทราบข่าวความเคลื่อนไหวอยู่เสมอนี้ ใ้ก่อให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีและนำไปสู่ความเฉยเมยทางการเมือง และไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง การปรับปรุงในจุดนี้ควรจะได้มีการพิจารณากันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการปรับปรุงสถาบันพรรคการเมืองให้มีความเข้มแข็งและให้เป็นสถาบันหลักที่เป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าอาจจะต้องใช้เวลานานก็ตาม และจากการที่ทัศนคตินั้นสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมและระยะเวลา ถ้าได้มีการเสริมสร้างและปรับปรุงแก้ไขอย่างจริงจังแล้วก็จะทำให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีขึ้น และทัศนคติเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในที่สุด

ประการที่ ๕ เมื่อพิจารณาถึงระบบการบริหารงานเลือกตั้งซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เช่น การกระตุ้นเตือนให้ประชาชนตระหนักในภาระหน้าที่และเห็นความสำคัญของการใช้สิทธิเลือกตั้ง การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่จะไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น จึงควรที่จะพิจารณาวามีสิ่งใดที่ยังขาดตกบกพร่องบ้าง เช่น หน่วยเลือกตั้งมีเพียงพอหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากอัตราการเพิ่มของประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว หน่วยเลือกตั้งที่กำหนดไว้แต่เดิมอาจจะไม่เพียงพอ หรือการประชาสัมพันธ์การเลือกตั้งควรมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกและเห็นความสำคัญในการใช้สิทธิเลือกตั้ง การอำนวยความสะดวกในการจัดทำบัตรประจำตัวประชาชน ความถูกต้องสมบูรณ์ของการทะเบียนราษฎร เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ความสำเร็จของการปกครองในระบบประชาธิปไตยจะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น วิชาการและความต่อเนื่องของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความรู้ความเข้าใจของประชาชนต่อระบบการเมืองการปกครอง วัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน อาทิ ทักษะ ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้สึกและทัศนคติในการปฏิบัติของประชาชนทางการเมือง นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงรูปแบบโครงสร้างของสถาบันทางการเมือง ระเบียบแบบแผนของทางราชการ สภาพสังคม และเศรษฐกิจ ว่ามีความเอื้ออำนวยเพียงใด เป็นต้น ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อระบบการเมืองการปกครอง และเป็นตัวกำหนดการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่าง ๆ ข้างต้นไม่เอื้ออำนวยแล้ว ย่อมจะเป็นสาเหตุที่นำความล้มเหลวมาสู่ระบบการเมืองการปกครองอย่างแน่นอน จากพฤติกรรมประการหนึ่งที่เป็นอยู่ในขณะนี้คือการที่ประชาชนไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง จึงน่าจะมีสาเหตุมาจากการที่ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวไม่เอื้ออำนวยต่อระบบการเมืองการปกครอง แนวทางในการสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นกับระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการเลือกตั้งอาจดำเนินการได้โดยกระทำอย่างต่อเนื่อง และสามารถแบ่งระยะเวลาดำเนินการออกเป็น ๒ ระยะ คือ

๑. ระยะสั้น

จากผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกครั้งที่ผ่านมาโดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครจะพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจอย่างจริงจัง พิจารณาได้จากสถิติในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งในแต่ละครั้งมีประชาชนไปใช้สิทธิไม่ถึงร้อยละ ๕๐ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้คว่าเป็นอันตรายต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นสำคัญ แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจกระทำได้โดยการปรับปรุงปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนให้ดีขึ้น และควรจะได้เริ่มดำเนินการนับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป โดยพิจารณาคำเนิการใน ๒ ระดับ คือ

๑.๑ สถาบันราชการ

๑.๒ สถาบันการเมือง

๑.๑ สถาบันราชการ การที่ประชาชนไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น สาเหตุส่วนหนึ่งอาจมาจากข้อจำกัดของระบบราชการและระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้งของประชาชน ทางราชการอาจมีส่วนช่วยและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ ดังนี้

๑.๑.๑ การพัฒนาแหล่งชุมชนแออัด ปัญหาที่กรุงเทพมหานครกำลังประสบอยู่ในขณะนี้ก็คือ ปัญหาการขยายตัวของชุมชน และอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดซึ่งมีประชาชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ประชาชนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจนประกอบอาชีพแบบหาเช้ากินค่ำ และปัญหาที่สำคัญที่สุดก็คือ บ้านเหล่านี้ไม่มีเลขหมายประจำบ้าน อันเป็นเหตุให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดไม่มีทะเบียนบ้านของตนเอง ซึ่งหลักฐานเกี่ยวกับการทะเบียนราษฎรนี้มีความสำคัญและถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการใช้ประกอบเกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ เช่น การเข้าทำงาน เป็นต้น จากการที่หลักฐานทางการทะเบียนราษฎร เป็นสิ่งสำคัญดังกล่าวมีผลให้ประชาชนที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนแออัด จำเป็นต้องแจ้งย้ายเข้าไปอยู่ตามบ้านญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตชุมชนแออัด ซึ่งทำให้ทะเบียนบ้านต่าง ๆ เหล่านั้นปรากฏชื่อผู้อยู่อาศัยเป็นจำนวนมากผิดกับความเป็นจริง และการที่ชุมชนแออัดมีอยู่เป็นจำนวนมากนี้เอง ปัญหาดังกล่าวจึงมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในแต่ละครั้ง แต่ละเขตจะต้องจัดทำบัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้งโดยการคัดลอกรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งจากทะเบียนบ้าน ชื่อของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดจึงปรากฏอยู่ในบัญชีรายชื่อดังกล่าว ผลการเลือกตั้งที่ออกมาจึงปรากฏว่ามีประชาชนไปใช้สิทธิกันน้อย และอาจพิจารณาได้ว่า จะต้องมีส่วนสาเหตุประการหนึ่งมาจากการที่ประชาชนในชุมชนแออัดที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งมีเหตุผลอยู่หลายประการ เช่น ขาดความสนใจ เนื่องจากมีภาระในการประกอบอาชีพไม่เคยทราบข่าวเกี่ยวกับการเลือกตั้ง และไม่อยากจะเสียเวลาเดินทางไปใช้สิทธิ เป็นต้น ปัญหาของแหล่งชุมชนแออัดนี้ทางราชการควรจะได้

เข้าไปแก้ปัญหาเป็นการด่วน โดยเฉพาะการเคหะแห่งชาติและกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง แนวทางในการแก้ไขประการแรกคือ จะต้องยอมรับข้อเท็จจริงว่าชุมชนแออัดนั้นเมื่ออยู่จริงและหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในเมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลก แม้แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ประการต่อไป คือ จะพัฒนาอย่างไรให้ชุมชนแออัดมีสภาพที่ดีขึ้นโดยเฉพาะเกี่ยวกับการสาธารณสุขโลก เช่น ระบบประปา ไฟฟ้า ซึ่งเรื่องนี้การเคหะแห่งชาติสามารถที่จะดำเนินการได้ จากนั้น กรุงเทพมหานครควรพิจารณาเรื่องการออกเลขหมายประจำบ้าน และให้ประชาชนแจ้งย้ายชื่อเข้าทะเบียนบ้าน เพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป และจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้การทะเบียนราษฎรมีความถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริงมากขึ้น

๑.๑.๒ การปรับปรุงงานการทะเบียนราษฎร การจัดทำบัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้งจัดไว้เป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะบัญชีดังกล่าวจะแสดงรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ความผิดพลาดของบัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้งจะมีผลให้ประชาชนไม่สามารถไปใช้สิทธิเลือกตั้งได้ จากข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่พบเห็นอยู่เสมออีกคือ บัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้งมักจะมี ความผิดพลาดอยู่เสมอ เช่น ชื่อตกหล่น มีชื่อซ้ำ หรือชื่อผิดพลาด เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากความผิดพลาดของรายการในทะเบียนบ้าน อาทิ ไม่มีการจำหน่ายชื่อคนตายออกจากทะเบียนบ้าน อันเนื่องมาจากประชาชนไม่มาแจ้งตาย หรือในกรณีคนตายต่างท้องที่ แต่ตายทะเบียนคนต่างไม่แจ้งให้ตายทะเบียนที่ผู้ตายมีภูมิลำเนาอยู่ทราบ หรือย้ายไปแล้วไม่แจ้งย้าย และที่พบมากที่สุด คือ ตัวสะกดการันต์ผิดพลาด เป็นต้น เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ประกอบกับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในค่านี้นี้มีจำนวนน้อย การที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องจึงกระทำได้ยาก นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องระเบียบปฏิบัติ ซึ่งการเพิ่มชื่อในทะเบียนบ้านหรือการแก้ไขความผิดพลาดของรายการในทะเบียนบ้านจำเป็นต้องกระทำอย่างมีขั้นตอน เช่น จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เชื่อถือได้ หรืออาจจะต้องมีพยานบุคคลแล้วแต่กรณี เพื่อประกอบในการตรวจสอบแก้ไข ในเรื่องดังกล่าวนี้ถ้าประชาชนยังมองไม่เห็นความสำคัญหรือไม่มีความจำเป็นที่จะต้องนำหลักฐานทะเบียนบ้านไปใช้ประโยชน์แล้ว

ประชาชนก็มักจะละเลยไม่ไปขอแก้ไข เป็นเหตุให้รายการต่าง ๆ ในทะเบียนนั้น มีความผิดพลาดคลอมา สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาคงกล่าวอาจจะเป็นการได้ ดังนี้ คือ กรุงเทพมหานครจะต้องทุ่มงบประมาณเพื่อใช้ในการสำรวจตรวจสอบและจัดทำแก้ไขปรับปรุงให้การทะเบียนราษฎรมีความถูกต้องสมบูรณ์ อันดับแรกคือการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญของการทะเบียนราษฎร ชักชวนให้ประชาชนไปตรวจสอบแก้ไขความผิดพลาดต่าง ๆ โดยแต่ละเขตควรจะมีเจ้าหน้าที่ไว้บริการทุกวันไม่เว้นวันหยุดราชการ อันดับต่อไป คือ การส่งเจ้าหน้าที่ออกทำการสำรวจตรวจสอบและให้คำแนะนำแก่ประชาชน อาจจะใช้ข้าราชการครูหรือนิสิตนักศึกษาที่ผ่านการอบรมจากเขตมาเป็นอย่างดี ซึ่งเจ้าหน้าที่เหล่านี้จะต้องมีความเข้าใจและสามารถชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจ และมองเห็นความสำคัญของการทะเบียนราษฎรได้ ถ้าได้ดำเนินการดังกล่าวอย่างจริงจังแล้ว เชื่อได้ว่าปัญหาความผิดพลาดต่าง ๆ ที่พบอยู่จะต้องลดน้อยลง และจะเป็นผลทำให้บัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้งมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้เมื่อมีการเลือกตั้งจะต้องจัดเจ้าหน้าที่ให้เพียงพอในการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้เลือกตั้ง เช่น การพิมพ์ การตรวจทาน เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดได้

๑.๑.๓ การจัดทำบัตรประจำตัวประชาชน เนื่องจากบัตรประจำตัวประชาชนเป็นหลักฐานสำคัญที่ใช้ในการพิสูจน์ตัวบุคคล และเป็นหลักฐานที่แสดงว่าบุคคลผู้นั้นเป็นบุคคลสัญชาติไทย สิ่งที่สำคัญที่สุดในการใช้สิทธิเลือกตั้งก็คือ ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งจะต้องแสดงบัตรประจำตัวประชาชนให้เจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้งตรวจสอบก่อน และปัญหาที่เป็นอยู่ในขณะนี้ คือ ประชาชนเป็นจำนวนมากยังไม่มียบัตรประจำตัวประชาชน อันเนื่องมาจากการขาดความสนใจหรือยังไม่เห็นถึงความสำคัญ อีกประการหนึ่งคือ ขั้นตอนระเบียบปฏิบัติในการจัดทำบัตรประจำตัวประชาชนมีมาก ซึ่งก่อให้เกิดความล่าช้า และทำให้ประชาชนไม่ได้รับความสะดวกเท่าที่ควร เป็นเหตุให้ประชาชนเกิดความเบื่อหน่ายและไม่อยากขอมียบัตรประจำตัวประชาชน ในการจัดทำบัตรประจำตัวประชาชนนั้น เจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการอย่างเคร่งครัด เพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ ตามนโยบายของรัฐบาล อาทิ กรณีที่ประชาชนไม่เคยขอมียบัตรประจำตัวประชาชนมาก่อน หรือกรณีที่ยังบัตรประจำตัวประชาชนหายและมาขอทำใหม่ เป็นต้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ

ดังกล่าว คือ จะต้องมีการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของการมีบัตรประจำตัวประชาชน ควรจะมีการจัดทำแผนปลิวกำหนดขั้นตอนรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการขอมีบัตรประจำตัวประชาชน เช่น จะต้องนำหลักฐานอะไรบางอย่างมาประกอบการพิจารณาในการขอมีบัตรประจำตัวประชาชน เป็นต้น เพื่อแจกจ่ายให้กับประชาชนที่มาติดต่อ ซึ่งจะทำให้ประชาชนไม่ต้องเสียเวลามาติดต่อหลายครั้ง นอกจากนี้ควรจัดเจ้าหน้าที่ให้เพียงพอต่อจำนวนประชาชนที่มาติดต่อ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกและประการสุดท้าย คือ การบริการจัดทำบัตรประจำตัวประชาชนนอกสถานที่ โดยเฉพาะในท้องที่ที่อยู่ห่างไกลโดยประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบล่วงหน้า เมื่อได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังกล่าวแล้ว เชื่อได้ว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น สำหรับสิ่งที่ควรจะได้มีการพิจารณาเป็นลำดับต่อไป คือ ปัญหาในเรื่องการแสดงตนเพื่อใช้สิทธิเลือกตั้งซึ่งประชาชนที่จะใช้สิทธิเลือกตั้งจะต้องแสดงบัตรประจำตัวประชาชน หรือบัตรอื่น ๆ ตามพระราชบัญญัติบัตรประจำตัวประชาชน พ.ศ. ๒๕๐๖ ในเรื่องดังกล่าวควรจะมีการแก้ไขระเบียบให้ประชาชนสามารถมีบัตรอย่างอื่นที่ออกให้จากทางราชการ เช่น ใบอนุญาตขับขี่รถยนต์ บัตรประจำตัวนิสิตนักศึกษา เป็นต้น ใช้ในการแสดงตนเพื่อขอใช้สิทธิเลือกตั้งได้อันจะเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนยิ่งขึ้น เพราะบางครั้งประชาชนอาจประสบปัญหาในเรื่องการขอมีบัตรประจำตัวประชาชนโดยเฉพาะช่วงก่อนการเลือกตั้ง เนื่องจากขาดหลักฐานที่จะใช้ประกอบในการขอมีบัตรประจำตัวประชาชน ประชาชนเหล่านี้จึงไม่มีโอกาสที่จะใช้สิทธิเลือกตั้งเพื่อเป็นการแสดงเจตนารมณ์ตามครรลองของการปกครองระบอบประชาธิปไตย การแก้ไขปัญหาดังกล่าวเหล่านี้สมควรที่จะได้รับการพิจารณาคำเนินการโดยเร่งด่วนต่อไป

๑.๑.๔ การดำเนินงานในระยะเวลาที่มีการเลือกตั้ง หน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของทางราชการในระยะเวลาก่อนการเลือกตั้ง คือ การประชาสัมพันธ์การเลือกตั้งซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเกิดความสำนึกในการเข้ามีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง ให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญของการเลือกตั้งและไปใช้สิทธิเลือกตั้งให้มากที่สุด การประชาสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ควรจะมีลักษณะชักชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว แต่ควรคำนึงว่าทำอย่างไรจะให้ประชาชนเกิดความสำนึก

และเห็นความสำคัญของการเลือกตั้งให้มีความรู้ดีกว่าการใช้สิทธิเลือกตั้งนั้นเป็นหน้าที่ที่สำคัญของประชาชน ในการประชาสัมพันธ์นอกจากจะใช้วิธีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การประชุมชี้แจงกำนันผู้ใหญ่บ้าน การส่งหนังสือเชิญชวนไปยังผู้มีสิทธิเลือกตั้ง สื่อมวลชน ติศประกาศเชิญชวน ฯ แล้ว เขตต่าง ๆ อาจจะใช้วิธีการเข้าถึงประชาชนในทุกบ้าน เพื่อชักชวนประชาชนให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งรวมถึงการให้ความรู้ทางการเมือง การปกครองแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยการส่งครูหรืออาสาสมัครที่ได้รับการอบรม มาเป็นอย่างไรก็ดีไปยังบ้านต่าง ๆ ถึงแม้ว่าวิธีการดังกล่าวอาจจะต้องเสียงบประมาณเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อพิจารณาถึงผลที่จะได้รับแล้ว ย่อมจะคุ้มค่า อีกประการหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากขึ้น คือ ความสะดวกสบายในการเดินทางไปใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ ควรจะได้พิจารณากำหนดหน่วยเลือกตั้งให้มากขึ้น และมีความสอดคล้องกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น การที่หน่วยเลือกตั้งอยู่ไกล อาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนไม่ยอมไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เพราะจะต้องเสียเวลา และเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง นอกจากนี้จะกำหนดหน่วยเลือกตั้งให้มีจำนวนมากเพียงพอแล้ว อาจจะมีการพิจารณาแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น การอนุญาตให้มีพาหนะรับส่งประชาชนที่มีความประสงค์จะไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยขอความร่วมมือจากองค์กรขนส่งมวลชนกรุงเทพ หรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ นอกจากนี้อาจจะมอบบัตรพิเศษยกเว้นค่าโดยสารรถประจำทาง ซึ่งใช้ได้เฉพาะในวันเลือกตั้งให้กับประชาชนที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น การอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง

๑.๒ สถาบันทางการเมือง การพัฒนาสถาบันทางการเมืองให้มีประสิทธิภาพ เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่ความมีเสถียรภาพและความมั่นคงทางการเมือง จากสภาพทางการเมืองของประเทศไทยที่ผ่านมาปรากฏว่ามีความวุ่นวาย รัฐบาลขาดความมีเสถียรภาพ และมีผลนำไปสู่การปฏิวัติรัฐประหารในที่สุด สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ การที่ประเทศไทยยังขาดสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะช่วยให้เกิดการยอมรับจากประชาชน ขณะเดียวกันสถาบันทางการเมืองยังไม่ได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอาจดำเนินการได้ดังนี้ คือ

๑.๒.๑ การพัฒนาสถาบันพรรคการเมือง พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งสำหรับการปกครองในระบบประชาธิปไตย เพราะพรรคการเมืองจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนที่มีความคิดเห็นทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่คล้าย ๆ กัน และเมื่อพรรคการเมืองนั้นสามารถจัดตั้งเป็นรัฐบาลก็จะนำเอาความคิดเห็นดังกล่าวไปกำหนดเป็นนโยบายในการบริหารประเทศ ขณะเดียวกันถ้าพรรคการเมืองนั้นไม่สามารถจัดตั้งเป็นรัฐบาลก็จะทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประชาชนและพยายามใช้สิทธิพลตอร์รัฐบาลเพื่อให้รัฐบาลยอมรับแนวนโยบายของพรรคตนไปปฏิบัติ พรรคการเมืองจึงกลายเป็นสถาบันหลักของการปกครองในระบบประชาธิปไตย นอกจากนี้ พรรคการเมืองยังทำหน้าที่ที่สำคัญอีกหลายประการ ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้เกิดความมีประสิทธิภาพและเสถียรภาพทางการเมือง สำหรับความล้มเหลวของระบบพรรคการเมืองในประเทศไทยนั้นมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ผู้นำทางการเมืองในอดีตไม่เปิดโอกาสให้พรรคการเมืองมีโอกาสแสดงบทบาททางการเมือง โดยเฉพาะการปฏิวัติรัฐประหาร ในแต่ละครั้งจะมีผลให้เกิดความชะงักงันและขาดความต่อเนื่องในกระบวนการการดำเนินงานของพรรคการเมือง เป็นการหยุดยั้งบทบาทของพรรคการเมือง ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่พรรคการเมืองไม่ใช่กลไกสำคัญในการปกครอง แต่สถาบันทหารเท่านั้นที่มีอำนาจปกครองอย่างแท้จริง พรรคการเมืองจึงแทบจะไม่มีบทบาททางการเมือง และไม่สามารถแสดงผลงานให้เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชน ความสำคัญของพรรคการเมืองจึงลดน้อยลง นอกจากนี้พรรคการเมืองส่วนใหญ่ยังมีลักษณะที่ขาดฐานรองรับจากประชาชน คือ เป็นตัวแทนของคนกลุ่มน้อยและตั้งขึ้นมาเพื่อสนับสนุนอำนาจของบุคคลบางคน หรือคณะบุคคลบางกลุ่ม ขาดการทำหน้าที่ในการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน ขาดวินัยพรรค และไม่มีการจัดองค์กรที่เข้มแข็ง เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สถาบันพรรคการเมืองมีความอ่อนแอและขาดการสนับสนุนจากประชาชน ฉะนั้น การพัฒนาสถาบันพรรคการเมืองให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็นอันจะทำให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญของพรรคการเมืองและมีทัศนคติที่ดีต่อระบอบการเมืองการปกครอง ขณะเดียวกันการพัฒนาพรรคการเมืองจะทำให้พรรคการเมืองได้มีโอกาสแสดงบทบาทของตนเองอย่างสมบูรณ์ สำหรับแนวทางในการพัฒนาสถาบันพรรคการเมืองอาจทำได้ดังนี้

ก. การสร้างวินัยพรรค วินัยพรรคเป็นสิ่งจำเป็นที่จะใช้
 ลงโทษสมาชิกที่ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมและนำความเสื่อมเสียมาสู่พรรคการเมือง และเป็น
 ผลให้ประชาชนขาดความศรัทธามาตรการในการลงโทษนั้นควรจะได้มีการปฏิบัติอย่าง
 จริงจัง เช่น การไล่ออกจากพรรค หรือการไม่ให้เป็นตัวแทนของพรรคสำหรับการ
 เลือกตั้งในครั้งต่อไป

ข. การสร้างฐานรองรับจากประชาชน การจัดตั้งพรรค
 การเมืองโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสนับสนุนอำนาจของบุคคลบางคนหรือคณะบุคคลบางกลุ่ม
 พรรคการเมืองในลักษณะนี้จึงแตกแยก และสลายตัวได้ง่ายเมื่อผู้นำพรรคหมดอำนาจ
 พรรคการเมืองที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเท่านั้นที่จะสามารถคงอยู่ได้ เพราะมี
 อุดมการณ์ที่แน่นอนถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำพรรค ผู้อื่นก็จะสามารถขึ้นมาทำหน้าที่
 แทนได้เพราะยึดในหลักการเดียวกัน พรรคที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนจะมีพลัง
 ที่แข็งแกร่ง และกลายเป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้นพรรคการเมือง
 จะต้องหาเสียงสนับสนุนจากประชาชนตลอดเวลาไม่เพียงแต่ในช่วงระยะเวลาที่จะมี
 การเลือกตั้งเท่านั้น โดยขยายสาขาของพรรคการเมืองไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ให้มากที่สุด
 จัดให้มีการประชุมในทุกระดับเพื่อรับฟังความคิดเห็นของสมาชิก และมีการประสานงานกัน
 ในทุกระดับ นอกจากนี้พรรคการเมืองควรจะไปมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อกลุ่มพลังต่าง ๆ
 เช่น กลุ่มกรรมกร กลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น อันจะเป็นแนวทางหนึ่ง
 ทำให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ค. การลดจำนวนพรรคการเมือง การที่มีพรรคการเมือง
 เป็นจำนวนมากนั้น เป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่ความไร้เสถียรภาพทางการเมือง เพราะ
 ไม่มีพรรคการเมืองใดที่มีจำนวนมากพอที่จะสามารถจัดตั้งเป็นรัฐบาลได้ และก่อให้เกิด
 รัฐบาลผสมในที่สุด ฉะนั้นการลดจำนวนพรรคการเมืองให้เหลือน้อยที่สุดจึงเป็นแนวทางหนึ่ง
 ที่จะทำให้รัฐบาลมีเสถียรภาพ แนวทางในการลดจำนวนพรรคการเมืองอาจทำได้โดย
 การกำหนดคุณสมบัติว่าพรรคการเมืองที่จะจัดตั้งขึ้นนั้นจะต้องมีสมาชิกเป็นจำนวนมากพอ
 ซึ่งวิธีนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้พรรคการเมืองพยายามหาเสียงสนับสนุนจากประชาชน

ประการต่อไป คือ ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะต้องสมัครในนามพรรคการเมือง ไม่ให้สมัครโดยอิสระ เพราะผู้สมัครอิสระเมื่อได้รับการเลือกตั้งเข้าไปในรัฐสภาแล้วโครงสร้างปัญหาทางการเมือง เช่น มีการซื้อขายเสียง เป็นต้น นอกจากนี้ อาจกำหนดว่า พรรคการเมืองที่มีสิทธิส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้ง จะต้องเป็นพรรคการเมืองที่ส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งทั้งหมดรวมกันไม่น้อยกว่าสามในสี่หรือเท่ากับจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด เป็นต้น

การพัฒนาสถาบันพรรคการเมืองให้มีประสิทธิภาพและมีความมั่นคงจะเป็นแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่ความมีเสถียรภาพทางการเมือง และจะทำให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อระบบการปกครอง มีความเชื่อมั่นว่าการปกครองที่เป็นอยู่สามารถแก้ไขปัญหาของประเทศชาติได้ ขณะเดียวกันจะมองเห็นความสำคัญของพรรคการเมือง การใช้สิทธิใช้เสียงในการเลือกตั้งจะไม่เป็นการสูญเปล่าอย่างแน่นอน ค่ายเหตุนี้จึงน่าจะมีผลให้ประชาชนไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งมากขึ้น นอกจากพรรคการเมืองจะมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นและมีทัศนคติที่ดีต่อระบบการเมืองการปกครองดังกล่าวแล้ว พรรคการเมืองยังมีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน เช่น การแถลงนโยบายของพรรค การให้ข่าวสารทางการเมือง การสอนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพรรคการเมือง กระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งสามารถดำเนินการได้ตลอดระยะเวลาถึงแม้ว่าจะไม่ใช่เป็นช่วงที่มีการหาเสียงเลือกตั้งก็ตาม การให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนดังกล่าวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ของตนเองต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และจะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในที่สุด

๑.๖.๒ พัฒนาสถาบันรัฐสภาให้เป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง คือ ควรจะยกเลิกสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากแต่งตั้ง และกำหนดให้มีสมาชิกเพียงประเภทเดียว คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมาจากประชาชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในกระบวนการนิติบัญญัติ การที่กำหนดให้วุฒิสภาทำหน้าที่กลั่นกรองร่าง

พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เสนอโดยสภาผู้แทนราษฎรนั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่ายังไม่ยอมรับในความรู้ความสามารถของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชน ซึ่งเท่ากับเป็นการไม่ยอมรับอำนาจการตัดสินใจของประชาชน แต่ทั้งนี้จะต้องพิจารณาในปัจจัยอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น พรรคการเมืองมีความมั่นคงเพียงใด และประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบบพรรคการเมืองและการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือไม่

๑.๒.๓ ผู้มีอำนาจทางการเมือง คือ สถาบันทหารจะต้องแสดงออกอย่างชัดเจน จริงจังและหนักแน่นว่ามีความจริงใจและพร้อมที่จะสนับสนุนให้มีการปกครองในระบบประชาธิปไตย การแก้ไขปัญหาของประเทศชาติจะกระทำโดยวิถีทางรัฐสภา ไม่ใช่วิถีการปฏิวัติรัฐประหาร ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในการใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งจากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาปรากฏว่า มีการปฏิวัติรัฐประหารอยู่เสมอ ทำให้ประชาชนขาดการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญคือประชาชนจะเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายไม่อยากจะไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เพราะมองเห็นว่าไม่มีประโยชน์อะไร ขณะเดียวกันสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งก็ไม่แน่ใจว่าจะมีการปฏิวัติรัฐประหารหรือไม่ พฤติกรรมที่แสดงออกมาจึงมุ่งที่จะกอบโกย และแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าที่จะปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประชาชน สาเหตุดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่น่าความล้มเหลวมาสู่ระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย

๒. ระยะเวลา

ระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยจะมีความมั่นคงเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับประชาชนในชาติเป็นสำคัญ คือ จะต้องพิจารณาว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเพียงใด พร้อมทั้งจะปกครองตนเองหรือไม่ มีความสำนึกทางการเมือง มีวิถีชีวิตจิตใจที่เป็นประชาธิปไตยหรือไม่ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว แต่จะต้องค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับ โดยใช้ระยะเวลาพอสมควร และอาศัยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมเป็นสำคัญ แนวทางดังกล่าวอาจทำได้ดังนี้

๒.๑ ครอบครัว ครอบครัวเป็นองค์กรแรกที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อ บุคลิกภาพ และค่านิยมทางการเมืองให้แก่บุคคล ครอบครัวจึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล คนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันจะมีความคิดเห็นทางการเมืองที่คล้าย ๆ กัน ดังนั้น การประพฤติปฏิบัติตนของบิดามารดา และการจัดระเบียบในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ และสร้างสมขึ้นเป็นความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพฯ จะเห็นได้ว่าถ้าบิดามารดามีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย เช่น รู้จักใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาต่าง ๆ หรือมีการปรึกษาหารือเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันและกันฯ ก็จะมีผลให้บุตรได้รับการเรียนรู้ และมีแนวโน้มว่าจะมีบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตย ฉะนั้นครอบครัวจึงเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล บิดามารดาจึงควรจะมีส่วนช่วยในการอบรมสั่งสอนบุตรให้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย รู้จักใช้เหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหาแทนการใช้กำลังรุนแรง เป็นต้น

๒.๒ สื่อมวลชน สื่อมวลชนทุกประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ ควรมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ข่าวสารความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไปสู่ประชาชนอย่างจริงจัง เพื่อกระตุ้นเตือนให้ประชาชนตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งให้เห็นอุดมการณ์ของประชาธิปไตย เสนอความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์เพื่อจรรโลงระบอบประชาธิปไตยและสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นในหมู่ของประชาชน ในปัจจุบันสื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ในการกระจายข่าวสารต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง สื่อมวลชนจึงควรที่จะเข้ามา มีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ซึ่งอาจจะกระทำโดยการสอดแทรกบทความสั้น ๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในทุกรายการทางวิทยุและโทรทัศน์ ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ควรจะลงข่าวที่เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางการเมืองให้ประชาชนทราบ มีคอลัมน์พิเศษสำหรับให้ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยเฉพาะ และพร้อมที่จะเป็นสื่อกลางในการเสนอความคิดเห็นทางการเมืองจากประชาชนไปสู่รัฐบาล

๒.๓ โรงเรียน โรงเรียนเป็นองค์กรที่มีอิทธิพลในการถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติให้แก่เด็กเรียน ระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่าง ๆ ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ความคิดของครูไปยังนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญและมีอิทธิพลต่อค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติของนักเรียน ถ้าการประพฤติปฏิบัติระหว่างครูกับนักเรียนมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว ก็จะมีผลให้นักเรียนนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การปลูกฝังค่านิยมแบบประชาธิปไตยให้แก่เด็กเรียนจะต้องกระทำอย่าง ต่อเนื่องในรูปของการประพฤติปฏิบัติและที่สำคัญก็คือ ควรจะมีการสอดแทรกแนวความคิด ของประชาธิปไตยไว้ในหลักสูตรการศึกษา ซึ่งกระทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การที่ นักเรียนได้รับการปลูกฝังให้มีความนับในค่านิยมแบบประชาธิปไตยในระยะเวลายาวนาน พอสมควรจึงมีผลให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติที่ดี ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และนำไปสู่การมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยในที่สุด ซึ่งแต่เดิมนั้นไม่ใคร่คำนึงถึงเรื่องนี้อย่างจริงจัง หลักสูตรการศึกษาจึงไม่ใคร่มีส่วนช่วย สนับสนุนการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมากนัก แนวทางที่จะแก้ไข คือ จะต้อง จัดหลักสูตรให้มีความสอดคล้องและสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย จะต้องมีการ อบรมครูให้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในกระบวนการของประชาธิปไตย เพื่อนำไปถ่ายทอด แก่เด็กเรียน ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะต้องเกี่ยวพัน ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

๒.๔ กลุ่มผลประโยชน์ ในสังคมประชาธิปไตย ประชาชนที่มีผลประโยชน์ ร่วมกันจะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะป้องกันและรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน การรวมตัวกันเป็นกลุ่มนี้ก่อให้เกิดพลังทางการเมือง และพยายามใช้พลังดังกล่าวให้เป็น ประโยชน์ต่อกลุ่มของตนโดยการผลักดันหรือมีอิทธิพลต่อนโยบายของรัฐบาลเพื่อให้เป็น ประโยชน์ต่อกลุ่มของตนโดยการผลักดันหรือมีอิทธิพลต่อนโยบายของรัฐบาลเพื่อให้เป็น ประโยชน์ต่อกลุ่มของตน กลุ่มผลประโยชน์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มกรรมกร เป็นต้น การสร้างให้กลุ่มพลังทางการเมืองมีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครอง แบบประชาธิปไตยจึงมีความจำเป็น เพราะจะเป็นการสร้างให้กลุ่มเหล่านี้สามารถ คำนึงการต่อสู้ในแนวทางของประชาธิปไตย ซึ่งอาจดำเนินการได้โดยจัดโครงการ

ฝึกอบรมประชาธิปไตยให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยทางราชการหรือพรรคการเมือง นอกจากจะพัฒนาให้กลุ่มผลประโยชน์มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว ควรจะได้มีการสนับสนุนให้กลุ่มต่าง ๆ ได้มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษา อาสาสมัครต่าง ๆ ควรจะเข้าไปมีบทบาทในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน เช่น การรณรงค์ทางการเมือง เผยแพร่ข่าวสารทางการเมืองให้แก่ประชาชน การสำรวจประชามติทางการเมืองของประชาชน นอกจากนี้อาจจะจัดทำโครงการเข้าถึงประชาชนเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองให้แก่ประชาชน การดำเนินการดังกล่าวควรจะได้รับ ความสนับสนุนจากรัฐบาล องค์กรเอกชนต่าง ๆ ทางด้านเงินทุน เป็นต้น ซึ่งถ้าได้กระทำอย่างจริงจังแล้ว เชื่อได้ว่าจะสามารถพัฒนาระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้บรรลุผลตามอุดมการณ์ได้

๖.๕ การปกครองในระดับท้องถิ่น ควรจะได้มีการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองในระดับท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการ รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และสมาชิกสภากรุงเทพมหานครแทนวิธีการแต่งตั้ง นอกจากนี้ควรจะมีการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองในระดับท้องถิ่นให้ประชาชนทราบอยู่เสมอ การเมืองในระดับท้องถิ่นจึงมีความสำคัญในการสร้างความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแก่ประชาชนและเปรียบเสมือนโรงเรียนที่ทำหน้าที่ฝึกหัดประชาธิปไตยในเบื้องต้นให้แก่ประชาชนอันจะเป็นการปูพื้นฐานสำหรับการเมืองในระดับชาติต่อไป

การปกครองในระบบประชาธิปไตยจะบรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาสถาบันทางการเมืองให้มีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีทัศนคติที่ดีต่อระบบการเมืองการปกครองที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน และปลูกฝังให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าจะต้องใช้เวลาอันยาวนานก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าทุกฝ่ายมีความอดทนและร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังแล้ว เชื่อได้ว่าการปกครองในระบบประชาธิปไตยจะต้องบรรลุผลสำเร็จในที่สุด.